

A PROFESSZOROK HÁZA

A PROFESSZOROK HÁZA EGY EGYETEMI NEGYED közepén áll, nem messze a Városligettől. Ez az egyetlen egyetemi *campus* Budapesten, sőt a kevesek egyike Magyarországon. A világháború előtt katolikus egyházi iskola működött itt, az elmúlt negyven évben pedig az állampárt politikai akadémiaja. Az 1989/90-es demokratikus átalakulás után került a kultuszminisztérium tulajdonába.

Az egykori pártakadémia kollégiuma – tízemeletes betonépület – a campus főbejáratánál áll. Ma úgy működik, mint az amerikai egyetemek ún. “tanári klubjai”; bár nem egyetemekhez tartozik. Mint négycsillagos szálloda, leginkább külföldről Magyarországra érkező tanárokat és kutatókat fogad.

Második emeletén azonban hivatalok húzódnak meg. Itt található a magyarországi és európai közösségi egyetemek kapcsolatának hivatala, ahová az ún. *Tempus* támogatásért lehet pályázni. Egy másik ajtó mögött a *Phare* program nemzeti hivatala található, ahová a Tempus projekt is tartozik. Tovább sétálva a világbanki projekt magyarországi hivatalához érünk, ahonnan a felsőoktatás átstrukturálását finanszírozzák (*Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap*). E tanári klubban kapott helyet az országos rektori konferencia titkársága is. Nem tartoznak sem a minisztériumhoz, sem más hivatalhoz. Függetlenek. De az épületben való elhelyezkedésük lehetőséget nyújt a hivatalos és félhivatalos delegációkkal való rendszeres találkozókra.

A Professzorok Háza (a név az orosz nyelvhasználatból jött) a felsőoktatás új irányításának szimbóluma. A felsőoktatás újfajta irányítása ennek a tanulmánynak a tárgya.

Kormányzat és felsőoktatás: Nyugat-Európa

Önkorlátozó kormányzat

Az 1980–90-es évek fordulóján a nyugat-európai kormányzatok számottevően csökkentették beleszólásukat a felsőoktatásba. A tendencia egyébként jellemző a társadalmi szolgáltatás minden szférájában. Mostanában érte el a hagyományos északi jóléti államokat is, ahol szintén lényegesen korlátozták a kormányzati beleszólást az oktatásba, a lakáskérdésbe, az egészségügyi ellátásba, a tömegközlekedésbe stb. A korszak az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején vette kezdetét a thatcherizmussal és reaganizmussal. Ekkor ért véget a kormányzati beavatkozás hosszú kor-

szaka, amely az 1930-as évek közepén kezdődött a gazdasági világválsággal, a Roosevelt kormány Keynes-i gazdaságpolitikájával, valamint az első világháború után káoszba sülyedt Európában és Szovjet-Oroszországban megjelenő totális diktatúrákkal.

A kormányzati visszavonulás a szovjet hatalom összeomlásával vált teljessé Európában. Az egykor megszállt országokban a szabad választások után létrejött parlamentek mindenhol a piacgazdaságot támogatják a tervgazdálkodással szemben. A neoliberais gazdaságpolitika, az állami vagyon privatizálása és reprivatizálása, a központosított társadalmi szolgáltatások lebontása minden fiatal demokráciában ismert jelenség.

Felsőoktatási autonómia

Ami a felsőoktatást illeti, az autonómia új hangsúlyt kapott. A kormányok maguk terjesztették az antibürokrácia, a reprivatizáció és a szabad piac új filozófiáját, és a kormányok azok, akik ezt a filozófiát a felsőoktatás területén is alkalmazzák.

Míndez két ellentétes folyamatban történik (*Van Vught 1988*). Egyrészt maguk a kormányzatok kezdeményezik az egyetemek leválasztását az igazgatásról, és autonómiájuk visszaállítását. Másrészt mégis ellenőrzik a felsőoktatási rendszert akár direkt beavatkozásokkal is, ha szükséges (átstrukturálás, pénzügyi megszorítások). Ez nem két különböző stratégia – a nagyobb vagy kisebb kormányzati beavatkozás stratégiája –, hanem új kormányzati politika, amely új eszközöket keres a felsőoktatás irányítására Európában.

Az önkorlátozás modelljei

A kormányzat visszavonulásának alternatív változatai vannak ma Európában, ahol a beavatkozás a felsőoktatásba hagyományosan sokkal erősebb volt, mint az angolszász világban. *Kogan (1988)* szerint ezek a következők.

Az ún. *klasszikus modell* a felsőoktatás teljes függetlenségét javasolja, amelyben a felsőoktatást közalapítványi formában finanszíroznák. (*Kogan 1988*; a “láthatatlan egyetem” *Crane*-i elképzelése, a tudomány belső fejlesztése *Merton*, valamint a “tudomány köztársasága” *Polányi* nyomán).

Az ún. *alternatív modellben* a felsőoktatás egy olyan környezettől függ, amelyben „az állandó (kormányzati) és eseti (magán) pénzalapok határozzák meg a tevékenységet”.

A teljesen függő és teljesen szabad felsőoktatás között különböző szintű függőségek lehetnek a kormányzat és a felsőoktatás között.

Távírányítás

Az 1980–90-es évek változásai azonban ellentmondók. Egyrészt a hagyományos kormányzati beavatkozások mindenütt látványosan csökkentek; másrészt viszont a beavatkozások új, rejtett formái terjedtek el. A rejtett formák egyikét, az ún. távírányítást írta le *Van Vught (1988)*.

Az önszabályozó stratégia alapgondolata, hogy a kormányzat a felsőoktatás autonómiáját megnöveli, és csupán “távirányító” szerepet tart fenn magának. A távirányítás számos további fejleménnyel jár együtt.

A piac hangsúlyozása; azaz piachoz hasonló viszonyok kormányzati megteremtése (versenyeztetés pénzsegélyekért, anyagi eszközökért és gazdasági támogatásért a felsőoktatás “termelékenységére” alapján; a fejkvóta és a normatív támogatások fokozatok szerinti elbírálása, stb.). A piac tehát új formát jelent a kormány erőforrásainak szétosztására, a hagyományos egyetemeken ellenőrzésére, illetve az újak támogatására.

A kormányzat és a felsőoktatás közötti testületek szaporodása (*Neave 1985*). A “távirányító” kormányzat a felsőoktatásnak a “kimenetét” ellenőrzi a benne lezajló folyamatok helyett (*Kogan 1991*). Ezért e testületek hagyományos felügyelői szerepköre átalakul egy modernebb értékelő szereppé.

A “távirányításhoz” új menedzsment is szükségeltetik. Ez egyelőre a leggyengébb pont. Az európai felsőoktatás vezetőit *Mintzberg (1979) adhocráciának* nevezi, mivel nem fő hivatású adminisztrátorokból és menedzserekből tevődik össze, hanem az ezekre a posztokra választott, egy-egy periódust betöltő tanárokból és tudósokból. Ez az “adhocrácia” sem fölkészülve nincs az új irányítás kihívásaira, sem szakmai érdeke nem fűződik ahhoz, hogy szakemberré képezze ki magát benne.

Az új menedzsment hiánya egy másik jelenséghez vezetett, amelyet *Wildavsky (1979)* úgy nevezett, hogy „koordinálás koordinátor nélkül”. Ez abból következik, hogy versengés indul a gyérülő erőforrásokért, és maga ez a verseny teremt egyfajta (új) együttélést a felsőoktatás intézményei között.

Mindebből az a tanulság, hogy a kormányok Európa-szerte még mindig fontos szerepet játszanak a felsőoktatásban. És megengedhetik maguknak a “távirányítás” politikáját, hiszen a felsőoktatás átstrukturálása Európa északnyugati övezetében az elmúlt két évtizedben lényegében véget ért (vö. az angol politechnikumokkal, a német Gesamthochschulékkel vagy az északi országok regionális egyetemeivel). Befejeződött a felsőoktatási törvénykezés hulláma is (Németország 1976, Svédország 1977, Franciaország 1984), amelynek Európa keleti országai még előtte vannak. A kormányzati beavatkozás a felsőoktatás finanszírozásának új formáiban jelentkezik (*Frackmann 1988; Achermann 1988*). És ha direkt beavatkozás egyáltalán fölmerül megint Európában, az a minőségi felsőoktatást, illetve a nem egyetemi szektor megteremtését (visszaállítását) célozza.

Kormányzat és felsőoktatás: Kelet-Európa

A feladat a felsőoktatásban is: megbirkózni a világpolitika drámai változásaival. Összeomlott a szovjet birodalom, és ezzel az Európába való visszatérés új esélye nyílt meg. Az 1989/90-es fordulat persze még nem jelentette azt, hogy a gazdaság és a társadalmi élet különböző szektorai máról holnapra megváltoztak volna. Bár a felsőoktatást is megérintette a változás, a döntő lépések még előttünk állnak.

Ha Kelet-Európa fiatal democráciái nyugatra néznek példa után, mindenütt a felsőoktatási autonómia növekedését láthatják. Nekik azonban egyszerre két lépést kell megtenniük. Megadni (visszaadni) a felsőoktatás autonómiáját, azaz csökkenteni a kormányzati beavatkozást. Egyben pedig kiterjeszteni és átstrukturálni a felsőoktatást, azaz növelni a kormányzati beavatkozást. Vajon meg lehet-e tenni egyszerre mindkettőt – nem is lépést, hanem ugrást?

Debürokratizálás

Bár büszkék voltak arra, hogy kivédik a nyugati válságjelenségeket, mégis a legtöbb ún. szocialista állampárt követte az atlanti kormányzati filozófia változását. Számos országban kezdtek el és hajtottak végre restriktív gazdaságpolitikát. Az 1960-as évek végén és 70-es évek elején gazdasági reformok indultak, mert szembe kellett nézni az energiaválsággal, és meg kellett menteni az összeomlástól a viszonylag kicsi, gyenge és egyoldalú gazdaságokat.

A gazdaság stagnálása és a monetáris restriktió a felsőoktatás költségeinek lefaragásához vezetett, a felsőoktatásra nehezedő takarékosági kényszer már a fordulat előtt elkezdődött. A regionalizálás is régóta szóba került. Amióta a 70-es évek végén a demográfiai hullám elérte a felsőoktatást, a kis felsőoktatási intézmények bezárása újra meg újra fölmerült. Bár Kelet-Európa állampártjai nem vallották be az állami támogatások csökkentését, a karok méretének "racionalizálása" a politikai váltás előtt megkezdődött.

A politikai változásokon és a mindenhol bekövetkezett teljes körű gazdasági pangáson kívül a szociális illúzió szertefozlása volt a legkritikusabb. A kelet-európai kormányok gazdasági pangás és politikai összeomlás közben kell kialakítsák elavult és sosem működő szociális hálójukat.

A piaci viszonyok megjelenése a felsőoktatásban is a kor követelménye. Ez a kormányzat visszavonulását és az intézmények autonómiájának megnövelését igényelné. Csakhogy az állami beavatkozást csak maguk a kormányok korlátozhatják, miközben csak ügyel-bajjal tudják kialakítani a nyugat-európai típusú "távirányítást". A távirányításhoz ugyanis megfelelő technológiára, speciális menedzsmentre és igazgatási kultúrára van szükség. Ha ezek hiányoznak – és bizony hiányzanak a legtöbb kelet-európai felsőoktatás és kormányzat esetében –, akkor a kormányzati beavatkozás csökkenése egyszerűen annyit jelent, hogy a felsőoktatás kevesebb állami támogatást kap. Ez pedig a felsőoktatás összeomlásához vezet.

A felsőoktatás bővítése

Kelet-Európa fiatal democráciái azonban nem engedhetik meg maguknak a felsőoktatás összeomlását. Sőt, mivel elkéstek a felsőoktatás kibővítésével, így ezt is most kell megtenniük.

Trow (1974) szerint a felsőoktatás mindaddig lényegében elitképzés marad, ameddig a benne részt vevők aránya nem éri el az érintett korosztályok 15%-át. Eltömege-

sedésről beszélhetünk akkor, ha ez az arány 35% körül jár; efölött a felsőoktatás az általános képzés részévé válik. A minőséggel kapcsolatos dilemmák legnagyobb forrása az, hogy a felsőoktatási rendszer többé nem elitképzés.

Mára néhány európai felsőoktatási rendszer átlépte a második szakaszt. Kelet-Európa fiatal demokráciái azonban lényegében még mindig csak az első szakaszban járnak. Innen adódik az új kormányok dilemmája. Legtöbbjük politikai programjában szerepel “az oktatás demokratizálása”, és a korábbi kommunista vezetést támadják a felsőoktatási kiadások visszafogása miatt. Valójában azonban nem a pénzügyi restrikción a lényeg, hanem hogy a felsőoktatást az egész szovjet érdekszférában az első szakaszban tartották, mégpedig a felsőfokú munkanélküliség veszélyeire hivatkozva. Vagyis a következő kormányzatokra hagyták a felsőoktatás tömegesítését, azt a trendet, amelyet valószínűleg egyetlen európai felsőoktatás sem kerülhet ki. Ma az újonnan választott kormányoknak kellene megnyitniuk a felsőoktatást a gazdasági recesszió közepén, monetáris restrikción alkalmazva.

Kevés tehát az esély arra, hogy a kelet-európai felsőoktatásba a kormányzat ne avatkozzék be. Nyugati elemzések rejtett beavatkozást mutatnak ki, a keleti felsőoktatásban viszont ez látványos. Ez az átmenet történelmi jellegéből adódik, amikor egyszerre két – egymásnak ellentmondó – feladatot kellene végrehajtani: bővíteni a felsőoktatást, ezzel egy időben pedig visszafogni a kiadásokat.

De a kettő nem megy egyszerre. Bár a korábbi szabályozók megváltoztak, az új kormányzatoknak ugyanúgy be kell avatkozniuk, mint elődjeik tették. Szomorú, hogy mindezt a szabadság és a demokrácia nevében; hiszen a restrikción és piacosítás gazdasági és politikai filozófiája ugyanis ellentmond a felsőoktatás demokratizálásának. Mindez úgy hangzik, mintha a megszűnt rendszerek a felsőoktatás demokratizálásának és az intézményi autonómiának az előfutárai lettek volna, a helyükre került fiatal demokráciák pedig ezt a szabadságot nyirbálnák meg.

Magyar dilemmák

A budapesti Professzorok Háza nem csupán szimbóluma a felsőoktatás új irányításának, hanem egyben az eszköze is. Itt kapott ugyanis helyet a magyar felsőoktatási intézmények távirányításául szolgáló intézményeinek többsége (*Neave 1985*). Ez Magyarországon és az európai új demokráciákban is szokatlan jelenség. Megértéséhez többet kell tudnunk a felsőoktatási rendszer korábbi irányításáról.

A patrónusi rendszer

A látható irányítást a minisztériumok gyakorolták. Az Oktatási Minisztérium játszotta a vezető szerepet, mivel ez irányította a tudományegyetemeket, valamint az egyetemi és nem egyetemi szintű műszaki főiskolákat. Más minisztériumoknak is megvoltak a “saját” egyetemeik és főiskoláik (Földművelési Minisztérium, Egészségügyi Minisztérium, Honvédelmi Minisztérium, Belügyminisztérium stb).

A látható irányítási struktúra mögött – ami tulajdonképpen arra szolgált, hogy a párt döntéseket a felsőoktatás felé közvetítse – ott állt az MSZMP központi bizottsága, ahol – nagyrészt az adminisztratív, és ritkán személyi – döntéseket hozták.

A felsőoktatás irányításának harmadik alrendszere a megyei párttitkárok hatalmi struktúrájából állt. Az évek folyamán a központi bizottság és a főtitkár hatalmának decentralizálásával a megyei titkárságok egyre nagyobb befolyásra tettek szert. Nem volt módjuk budapesti intézményekre hatni, de a vidéki felsőoktatásra igen. Ez furcsa dinamikát adott a vezetési rendszernek. Ha egy intézmény vagy egy személy nem tudta céljait intézményi szinten elérni, akkor a minisztériumi szinthez fordulhatott. Egy másik alternatíva volt a pártkapcsolatok érvényesítése. A központi bizottsági szint mindig a legvégső szint maradt, bár az évek folyamán a megyei bizottságok vették át a kb döntéshozói szerepét.

1988-ban, amikor mind a főtitkár, mind az ideológiai titkár lemondott, egymással ellentétes érdekcsoportok jelentek meg. Ezzel együtt az a patrónusi rendszer is összeomlott, amelyben minden intézetigazgatót, egyetemi és főiskolai tanszékvezetőt csak az ideológiai titkár személyes jóváhagyásával lehetett megválasztani. A patrónusi rendszerrel együtt a rejtett szabályozás is eltűnt és hirtelen láthatóvá váltak az érdekcsoportok.

Az autonómia támogatói

A patrónusi rendszerből kilépve a felsőoktatás megpróbálta magát elszigetelni a gyors, beláthatatlan és irányíthatatlan változásoktól. A “felsőoktatási autonómia” nemzetközi trendje is eszközül szolgálhat ehhez.

Az 1990-ben politikába bekerült értelmiség jórészt a tudományos közösségekből került ki (MTA, egyetemek vagy ezek vidéki egységei). A felsőoktatásnak – ennek következtében – ma magasabb a politikai presztízse, mint a demokratikus fordulat előtt. Az új politikai vezetők szemében, érthetően, az autonóm tudományosság egyfajta politikai garancia.

A felsőoktatási autonómia fenntartására irányuló másik érdek, hogy a felsőoktatásba ne kerüljenek kívülről vezetők. A hisztérikus politizálástól csak néhány terület – így az tudományos szervezetek – maradtak úgy ahogy mentesek. Az értelmiség közös érdeke, hogy tartsa távol ezt a területet a napi pártpolitikai összeütközésektől.

A perifériára szorult korábbi vezetőknek – számosan közülük reformkommunistáknak számítanak – szintén érdeke a felsőoktatási autonómia. Mindezeknek az érdekeknek tudható be, hogy a túlfűtött általános és középiskolai vitákhoz képest a felsőoktatás Magyarországon lényegében megmaradt a szakmai körök belügyének. A magyar felsőoktatás szereplői tehát egy fedett politikai arénában vívnak.

Az autonómia ellenzői

A felsőoktatási autonómia, ennek megfelelően, nem tudományos kérdés, hanem valójában politikai ügy. Ellenzői hasonlóképp érdekcsoportokat formálnak.

A diákság, mint a felsőoktatás szereplőinek egyike, sokat nyert a változás alatt és után. Magyarország egyik parlamenti pártja egyenesen belőlük jött létre. A diákok növekvő szerepet játszottak az átmenet előkészítésében: őket tekintették a modernizálás társadalmi erejeként. Ám éppen az ellenkezője történt.

A hallgatók és a fiatal oktatók kiléptek a felsőoktatásból a nagypolitika küzdőterére. Vezetőik az újonnan megválasztott parlament tagjai lettek, és a közvéleménykutatások szerint komoly esélyük van a következő választásokon. Az országos politika mellett kevés erejük maradt az oktatás modernizálására. A felsőoktatás átalakítása az új hallgatókra maradt.

Ez jelent meg az 1990 októberi diáktüntetésen, ahol a hallgatók az ösztöndíjak mértéke és javasolt elosztása ellen tüntettek. A megmozdulás mutatta, hogy a diákok szervezetenek, és nem képesek érdekeiknek politikai hangot adni. A pártok egyike sem támogatta őket (a FIDESZ sem), így a kultuszárca egyszerűen túljutott a krízisen. E tüntetés után pedig a hallgatók szinte eltűntek a felsőoktatás küzdőteréről.

A felsőoktatás másik szereplője, az MTA, hasonló sorsra jutott. Mivel az akadémikusok a magyar felsőoktatás vezető személyiségei, úgy gondolhatnánk, hogy az MTA szerepe megnövekedett a felsőoktatás új irányításában. Mégis, a jelenlegi vitákban a perifériára szorult. Valójában az MTA-val ugyanaz történt, mint a diáksággal. Az MTA elvesztette azt a középszintű vezetőréteget, aki nem volt a Párt közvetlen elkötelezettje, s így politikai pályára lépett. Velük az MTA elvesztette erejét és vezetését. Ezek az emberek nem (vagy legalábbis nem folyamatosan) érdekeltek a felsőoktatás irányításában.

A harmadik szereplő az egyetemi adminisztráció és menedzsment. Mivel az ún. "szocialista országok" kormányzatai korábban is restriktív politikát folytattak, úgy gondolhatnánk, hogy Kelet-Európában is kialakult a professzionalista egyetemi adminisztráció és menedzsment. Ez azonban csak addig a mértékig történt, amennyit az említett kvázi-piaci viszonyok kikényszerítenek. Felsőoktatási marketing munka főleg a nem egyetemi intézményeknél van. Az egyetemi menedzserek azonban nem sokat tudtak előrelépni. Viszonylag gyenge pozícióik oka egyszerűen a felsőoktatás finanszírozásában rejlik. Az adminisztratív elosztás keveredik a kvázi piaci viszonyokkal, az egyes támogatásokért folyó versennyel. Ebben a versenyben az akadémiai hierarchia fontosabb a menedzsmentnél.

Az egyetemi menedzsment ezért lényegében ma is költségvetési pénzügyi alkalmazottakból áll, akiknek költségvetési trükkökkel kell élniük ahelyett, hogy megtanulnának vállalkozni. A vállalkozó szellemű gazdasági vezetők a versenyszférába lépnek át még akkor is, ha ez nem nyújtja a közalkalmazottak biztonságát. A magyar felsőoktatás menedzsmentjének gyengesége részben ebből a kontraszelekcióból adódik.

Távírányítás

A korábbi patrónusi rendszer összeomlása közben alakult meg Magyarországon a mai rektori konferencia elődje, a rektori tanács (RT). Neve alapján azt hihetnénk, hogy ez a testület a más országokban megszokott módon az egyetemek vezetőiből

állt. Azonban az RT 1988-ban az ideológiai titkár bukása után jött létre az egyetemek (az egyetemi rektorok) érdekvédelmére. Ők voltak az elsők, akik megértették, hogy a patrónusok nélküli világban már nincs senki, aki megvédené őket a kormányzati és a megyei pártapparátusi beavatkozástól. Az 1989–90-es változás után az RT átvette az európai mintát és elnevezést.

Mára az új parlament és az új kultusztárca megtanult az RT-vel együtt, és nem ellene dolgozni. Túlzott befolyásának kiegyensúlyozására a minisztérium létrehozta a főigazgatói konferenciát (IT), melynek tagjai a nem egyetemi rangú intézetek vezetői. Harmadik lépésként olyan konzorcium jön létre, amelyben mindkét előbbi testület részt vesz. Ezzel bizonyos erőegyensúly alakul ki e testületek és a minisztérium között.

Mindebből úgy látszik, mintha a kultusztárca befolyása gyengült volna, pedig valójában lényegesen nagyobb hatáskörre tett szert. Először is mert az RT-ben minden egyetem részt vesz, azok is, akik korábban nem tartoztak a tárca hatáskörébe. A magyar felsőoktatás háború utáni történelmében először fordul elő, hogy a különböző egyetemek vezetői nemcsak találkoznak, hanem közös érdekeiket is megfogalmazzák. A megbeszéléseket a kultusztárca kezdeményezte, így az RT-re a többi minisztériumnál nagyobb befolyása van. (Ez még inkább igaz az IT-re vonatkozóan, amiben a felsőoktatási intézmények miniszteriális hovatartozásuktól függetlenül vesznek részt.)

Az IT és az RT közötti kapcsolat egyre világosabb: az RT játssza a vezető szerepet a konzorcium megalakításában is. Ha ez így van, akkor az RT nem csupán az egyetemi szektort tudja befolyása alatt tartani, de hatása lesz olyan nem egyetemi szektorokra is, amelyek hosszú ideig egyes minisztériumok közvetlen felügyelete alá tartoztak. Ezáltal az RT olyan befolyásra tehet szert, melyhez hasonlóval egyetlen felsőoktatási kormányzóerő sem rendelkezik ma. Néhány példa kézenfekvően mutat rá ennek az "árnyékkormány" a növekvő befolyására.

Az egyik a Világbank támogatásával alakuló universitas projekt. A projekt segítségével a magyar felsőoktatás új struktúrája jönne létre a vidéki egyetemek körül szervezett regionális felsőoktatási központok hálózatával. Az alapelv a vezetés koncentrálása, a berendezések jobb kihasználása stb. Ebből a célból azok az intézmények, amelyek függetlenségük részleges feladásával a regionális hálózatba lépnek, cserébe államilag garantált világbanki fejlesztést nyerhetnek. Ez emlékeztet a 70-es években az északi országokban végrehajtott regionalizálási programra.

A regionális universitas létrehozása azt jelenti, hogy a tudományegyetemek vezetésével egyesítenek akadémiai kutatóintézeteket és nem egyetemi intézeteket. Ha ez megtörténik, akkor mind a tudományegyetemek és szakmai (pl. orvosi) egyetemek, mind az egyetemi és nem egyetemi intézetek közötti szakadék eltűnik. Ily módon a jelenlegi RT a mainál sokkal inkább fogja képviselni az oktatókat, a hallgatókat, az anyagi igényeket.

Az RT növekvő befolyásnak másik példája az, ahogy közreműködött egy felsőoktatási törvény létrehozásában. A magyar parlament történetében először alkot önálló törvényt az egész felsőoktatásról. De a felsőoktatási törvény elfogadása ennél többet

jelent, ugyanis ekkor a felsőoktatási rendszert különválasztják az oktatási rendszer többi elemétől. A komoly gazdasági válság és újrászerveződés közepette valószínűtlen, hogy a parlament vagy a kormány elegendő gazdasági vagy politikai erőforrással rendelkezne a teljes oktatási rendszer finanszírozására. Az OECD országok tapasztalatai alapján úgy gondolhatnánk, hogy ha tömegessé válik a felsőoktatás, akkor növekedni a fog a kormányzati függősége. A felsőoktatási törvénnyel azonban kísérlet történik arra, hogy bővítsék a felsőoktatást anélkül, hogy lényegében földadná az elitképző jelleget.

Az RT növekvő befolyásának harmadik példája a magyar felsőoktatás hosszú távú koncepciója. Az ilyen jellegű dokumentumok elkészítésének célja rendszerint az, hogy a következő költségvetési tárgyalásokon a felsőoktatás mellett megalapozottabban lehessen érvelni. A felsőoktatás jövőjére vonatkozó tárgyalások kiindulópontja, hogy Magyarországnak bővítenie kell felsőoktatását. Ezt értelmezhetjük a tömeges felsőoktatás előkészítő szakaszának, ami kérdéses a gazdasági stagnálás és újrászerveződés időszakában. Az RT azonban egy más cél elérésére használja fel a statisztikai tényeket. Ez mutatja, hogy kész a piacgazdasági követelményeknek megfelelni (ez egy érv a Pénzügyminisztérium és a Munkaügyi Minisztérium oldalán). Az érvelés szerint a nagyobb hallgatói létszám nagyobb anyagi támogatást kíván – közben kitaranak emellett, hogy a jövő felsőoktatásának tartalma és szerkezete továbbra is az RT tagjainak hatáskörébe tartozzon.

* * * *

Nem szükséges további okokat felsorolni, hogy miért van az RT titkársága az IT titkárságával és más, “nem kormányzati intézményekkel” (mint a világbanki projekt, a Tempus program stb.) együtt a Professzorok Házában. Az épület Budapest egyetlen egyetemi negyedének közepén – kiváló klubjaival, vendéglőjével és lakásaival – otthont ad azoknak a középszintű intézményeknek, amelyek arra hivatottak, hogy a magyar felsőoktatás “távírányítói” legyenek. Kormányzati ellenőrzésük egyelőre tisztázatlan. De az az egyszerű tény, hogy a kultusztárca a házigazda, azt sugallja, hogy a “távírányítás” a magyar felsőoktatásban is létrejött.

KOZMA TAMÁS

(fordította Fehérvári Anikó)

IRODALOM

- ACHERMAN, H. A. (1988) Selective Retrenchment and Growth in The Netherlands. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No. 1. 41–48. pp.
- BOYS, C. (et al) (1988) *Higher Education and the Preparation for Work*. London, Kingsley.
- CAVE, M. (et al) (1988) *The Use of Performance Indicators in Higher Education. A Critical Analysis of Developing Practice*. London, Kingsley.
- CERYCH, L. (et al) (1981) *The German Gesamthochschule*. Amsterdam, European Cultural Foundation.

- CERYCH, L. & SABATIER, P. (1986) *Great Expectations and Mixed Performance. Higher Education Reforms in Europe*. Paris, European Institute of Education and Social Policy.
- CRANE, D. (1972) *Invisible Colleges: Diffusion of Knowledge in Scientific Communities*. Chicago, University of Chicago.
- FRACKMANN, E. (1988) Steering Under Conditions of Retrenchment in Higher Education. The British experiences from a German perspective. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No. 1. 27–40. pp.
- KELLER, G. (1983) *Academic Strategy: The Management Revolution in American Higher Education*. Baltimore, Johns Hopkins University.
- KOGAN, M. (1988) Government and the Management of Higher Education. An introductory review. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No. 1. 5–15. pp.
- KOZMA, T. (1991) *Pressure Groups in Higher Education*. Budapest, Hungarian Institute for Educational Research. (Research Papers 144)
- KOZMA, T. (1991) *The Invisible Curtain: Academic Mobility in Central and Eastern Europe*. Paper given to the Seminar "Developing Exchanges with East-Central Europe", Santa Barbara CA, November 17–20.
- MERTON, R. K. (1973) *The Sociology of Science*. Chicago, University of Chicago.
- MINTZBERG, H. (1979) *The Structuring of Organizations*. Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- NEAVE, G. (1983) The Regionalization of Higher Education Governance: Some Considerations from a European Perspective. In: SHATTOCK M (ed) (1983)
- NEAVE, G. (1985) Higher Education in a Period of Consolidation: 1975–1985. *European Journal of Education*, No. 2–3. 109–125. pp.
- NEAVE, G. (1988) The Making of the Executive Head: The Process of Defining Institutional Leaders in Certain Western European Countries. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No. 1. 104–114. pp.
- PEDERSEN, M. N. (1988) The Irreversible Process of University Democratization: The Danish Case. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No. 1. 115–128. pp.
- POLÁNYI, M. (1962) The Republic of Science. *Minerva*, No. 1.
- SHATTOCK, M. (ed) (1983) *The Structure and Governance of Higher Education*. Guilford, SRHE Monographs.
- TROW, M. (1974) *Problems in the Transition from Elite to Mass Higher Education. Policies for Higher Education*. Paris, OECD.
- VUGHT, F. A. (1988) A New Autonomy in European Higher Education? An Exploration and Analysis of the Strategy of Self-Regulation in Higher Education Governance. *International Journal of Institutional Management in Higher Education*, No. 1. 16–26. pp.
- WILDAVSKY, A. (1979) *Speaking Truth to Power. The Art and Craft of Policy Analysis*. Boston, Little Brown.
- WITTROCK, B. & ELZINGA, A. (1985) *The University Research System: The Public Policies of the Home of Scientists*. Stockholm, Almqvist, Wicksell

